

När tyskarna gick in i Danmark kom kriget nära

Samma dag som tyskarna marscherade in i Polen och andra världskriget utbröt, den 1 september 1939, tillträdde Thea Kristoffersson sin första ordinarie anställning som småskollärarinna. Bakom sig hade hon då åtta år av tillfälliga anställningar, springvikariat som de kallades, i 30-talets hårda konkurrens om jobben.

Thea Kristoffersson kom till den lilla byn Gislöv på Österlen i sydöstra Skåne, ett ljust, böljande och fagert landskap som under de senaste åren blivit semesterparadis för allt fler stockholmare. Gislöv ligger några kilometer inåt land strax söder om Simrishamn. Skolan låg vid en korsväg mitt i byn. Härifrån var det cykelavstånd till havet och systerbyn Gislövshammar, vid Östersjökusten.

Vi sitter i Thea Kristofferssons trivsamma lägenhet i ett nybyggt hus mitt i Simrishamn, intill stans stolthet, det nya kulturhuset. Här bor hon modernt och bekvämt tillsammans med sin barndomsväninna. Thea är 82 år i dag, en aktiv och upptagen pensionär, som det inte var så lätt att passa in en tid i almanackan med.

Innan hon hade fått tjänsten, berättar Thea, hade hon först fått hålla en provlektion. Vid ansökan om ordinarie tjänst valdes tre sökande ut och var och en skulle visa upp vad de kunde. Det var en nervös tillställning som försiggick inför skolklassen och det samlade skolrådet. Ämnet för provlektionen hade man i bästa fall fått veta 24 timmar innan.

Så började Thea som småskollärarinna i Gislöv i september 1939. Av kriget märktes inte så mycket i den lilla byn, berättar hon, inte till en början i alla fall. Det var en typisk skånsk by med två smedjor, en handlare, en skräddare och ett par andra hantverkare. Och så bönder förstås. I Gislövshammar bodde fiskarfamiljer.

Thea flyttade in i en tjänstebostad om två rum och kök i lärarbostaden, där folkskolläraren som hade fru och tre barn disponerade den större lägenheten. Hon hade dess på gården, där hon också hade tilldelats en trädgårdstappa.

Thea undervisade de två första klasserna, småskolan, som brukade bestå av 16–17 elever sammanlagt. De första timmarna hade man gemensamma ämnen, som kristendom och en del modersmål. På eftermiddagen delade hon ofta upp klasserna, så att den ena blev ledig. Det ämne som engagerade Thea mest var hembygdskunskap. Hon har fortfarande kvar två tummade band av Sjöholm & Goës ”Handledning vid under-

visningen i Hembygdskskap", utgiven på 20-talet, och mycket modern och fram-synt, säger Thea. Här finns utförliga anvisningar och praktiska råd om det mesta, alltifrån hur man bäst och åskådligast ritar en gran på svarta tavlan till hur man på platsen lär barnen skilja mellan ätliga och oätliga svampar.

Om kriget ute i världen inte märktes så mycket till en början, så hade trakten i gengäld sina egna prövningar. I februari 1940 slog snön och kylan till ordentligt, och Thea fick nu uppleva sin första österlenvinter. Sådana vintrar finns inte någon annanstans i Sverige. När snön vräker in med de starka vindarna från havet i söder och öster fastnar den i varje oregelbundenhet i slättlandskapet. På kort tid tornar väldiga drivor upp sig, så att en väg som nyss var bar på några timmar blir fullkomligt ofram-komlig. I en artikel i Theas klippbok berättas om "två utlånade norrländska snöplogs-experten" som "aldrig förr sett något liknande". I näraliggande Skillinge fick skolan hålla stängt i fjorton dagar. I Gislöv behövde skolan aldrig stänga, berättar Thea, för många av barnen bodde alldeles intill. Hon minns en pappa, som varje morgon de där dagarna kom pulsande genom de meterhöga snödrivorna med sin lilla tös högt uppe på axlarna. Men de som bodde i Gislövshammar och på gårdarna utanför byn hade ingen möjlighet att ta sig till skolan på flera veckor. Det var också oerhört kallt, ner-emot 30 grader ibland, berättar Thea. De kallaste dagarna höll hon lektionerna hemma i sin bostad i stället med den lilla skara elever som lyckats ta sig till skolan. Theas lägenhet hade nyinstallerad vattenburen värme från vedspisen i köket och värmen var bättre här än i skolsalen, som värmdes med kakelugn.

Thea minns en dramatisk brand i skolan en av dessa smällkalla insnöade dagar i februari 1940. Folkskolläraren kom rusande in i hennes klassrum och skrek: Släpp ut barnen, det brinner! Barnen byltade raskt på sig vad de kom åt av sina ytterkläder och rusade ut på skolgården. De hade alla också tagit med sig något värdefullt som be-hövde räddas undan lågorna. Thea skrattar vid minnet i dag: på skolgården stod alla barnen med var sitt bläckhorn i handen. Någon av dem hade väl börjat med att slita åt sig sitt bläckhorn och så hade alla andra tagit efter, även om det säkert fanns det som skulle ha varit viktigare att rädda.

Brandkåren, som fanns i Brantevik, hade ingen annan möjlighet än att försöka ta sig fram med släde. Under tiden lyckades lärarna med grannarnas hjälp att själva släcka elden. Och tur var väl det, för brandkåren lyckades aldrig forcera de väldiga snödrivorna.

Finska vinterkriget 1939–40 engagerade många i Sverige och man visade sin sym-pati med de finländska grannarna på många sätt. I Simrishamn träffades damer i små grupper och sydde och stickade till svenska frivilliga. Man "stickade till Finland",

– Jag stod aldrig på några barrikader. Men jag följde debatten och tog ställning.

och mest var det kragsskydd, hjälmskydd och vantar. Nu kom också de många finska krigsbarnen till Sverige. Också till Gislöv kom barn från Finland, och fick gå i skola hos Thea. På så vis blev de svenska barnen berörda av kriget, som man annars inte talade så mycket med barnen om. Barn frågade inte så mycket på den tiden, säger Thea. De var tystlåtna och levde på många sätt utanför de vuxnas värld. Men för många av dem var det en orolig tid, särskilt i de hem där far blev inkallad under beredskapsåren.

Den kusligaste dagen under andra världskriget var den 9 april 1940, berättar Thea. När tyskarna den dagen gick in i Danmark kändes kriget mycket nära. Mängder av lärare blev inkallade, så också i Gislöv, där det kom en vikarie för folkskolläraren. I en bondgård mitt för skolan inrättades en militärförläggning och bondfamiljen fick tränga ihop sig i en mindre del av sitt hus. Skolans samlingsrum, som också fungerade som folkbibliotek, användes nu av militärerna.

I stort sett gick det ingen nöd på folket i trakten, trots dyrtid och ransonering. Bönderna slaktade svart och en slaktad gris kunde bytas mot ransoneringskort.

– Alla hjälpte varandra i de här små byarna på landet, berättar Thea.

1944 fick Thea en tjänst i Simrishamn. Här märktes kriget mera påtagligt, detta sista krigsår. I skolan hade militären lagt beslag på salar och Thea och en kollega fick tränga ihop sig med sina klasser i biblioteket. När kriget var slut inkvarterades en tid flyktingar i skolsalarna och det kom att dröja ytterligare en tid innan lärare och elever fick tillbaka sina klassrum.

I Simrishamn blev Thea kvar till sin pensionering 1970 och hon har också flyttat från eget hus med trädgård till lägenhet med balkong i ett nybyggt flerfamiljshus.

I facket, som då var Sveriges Småskolläraryrkesförbund, var Thea bland annat kassör i Södra kretsen fram till 1967, då SFS uppgick i Sveriges Lärarförbund. Arbetslösheten var länge en av de viktigaste fackliga frågorna. Först i mitten på 40-talet rättade arbetsmarknaden till sig. Då hade man haft ett intagningsstopp på seminarierna under ett läsår och dessutom behövdes vikarier för de många manliga lärare som blev inkallade under beredskapsåren. Förbättringar av utbildningen var en annan viktig facklig fråga. Fortbildning var också angelägen och Thea gick på många kurser i Lund. Mest handlade det om hembygdsundervisning, psykologi och pedagogik. De första åren fick man själv betala sina kurser.

På 40-talet dominerades skoldebatten av rättvisefrågor. Det restes krav på jämlikhet mellan olika samhällsgrupper och mellan städer och landsbygd.

Man debatterade undervisningens innehåll och arbetsmetoder. Många ansåg att skolan var alltför avskärmad från samhället och försummade undervisningen om demokrati och en demokratisk människosyn.

Thea följde med i debatten, men deltog inte själv aktivt.

– Jag stod aldrig på några barrikader. Men jag följde debatten och tog ställning.

Ute på Österlen, i lilla idylliska Gislöv, står skolan ännu kvar mitt i byn, där den var i bruk fram till 1965. I dag är den sommartid ett välbesökt smidesmuseum.

I.C.